

SKIRTINGŲ SOCIALINIŲ GRUPIŲ POŽIŪRIS Į AUKŠTOJO MOKSLO KAITĄ LIETUVOJE

Jurgita Karkliuvienė, Vincas Laurutis

Mažeikių lopšelis darželis „Buratinas“

Šiaulių universitetas

Įvadas

Aukštasis išsilavinimas yra visuomenės prioritetų centras ir skatina ekonominį šalies suklestėjimą, socialinę santarvę ir gerovę, aukštą gyvenimo kokybę demokratiškoje visuomenėje (Lietuvos aukštasis mokslas. Baltoji knyga: ES PHARE programa „Lietuvos aukštojo mokslo reforma“, 1999, p. 6).

Vienas iš labiausiai kritikuojamų Lietuvos aukštojo mokslo sistemos bruožų yra aukštojo mokslo institucijų, ypač universitetų, autonomijos sąsąjū su atsakomybe visuomenei. Aukštojo mokslo sistemos valdymas tampa politizuotu, mažėja jo skaidrumas ir efektyvumas. Visuomeninė aukštųjų mokyklų priežiūra labai ribota, o jų atskaitomybė už veiklą visuomenei yra tik formali (Projekto „Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtra 2007–2012: konkurencingumas ir finansavimo modelis“).

Daugelio valstybių patirtis rodo, kad ekonomikos plėtra, gyvenimo lygio gerėjimas tiesiogiai priklauso nuo žinių kūrimo ir tinkamo jų panaudojimo prusinant visuomenę, kuriant mokslui imlius produktus ir modernizuojant technologijas (Antanavičius, Guoga ir kt., 2000). Intensyvi aukštojo mokslo plėtra iškelia daug problemų, susijusių su aukštojo mokslo vadybos ypatybėmis, ribotų finansinių galimybių rinkos lemiamoje aplinkoje (Aukštųjų mokyklų administratorių geros patirties vadovas, 2000, p. 8). Aukštosiose mokyklose taikomi vadybos metodai, organizacinė struktūra, finansinės atskaitomybės ir kokybės palaikymo sistemos, taip pat bendradarbiavimo su išorės partneriais formos gali turėti įtakos aukštųjų mokyklų teikiamų paslaugų ekonominiam veiksmingumui (Andriuškevičiūtė ir kt., 2000, p. 8). Aukštosios mokyklos efektyvumas tik netiesiogiai siejasi su įvairių rodiklių grupėmis, o kiekvienas toks rodiklis yra „socialinis susitarimas, paremtas techniniais duomenimis“ (Aukštojo mokslo raidos perspektyva (studijos), 2007).

Valstybės institucijų siekiamybės:

Optimalus aukštųjų mokyklų tinklas, Bolonijos proceso ir Lisabonos strategijos įgyvendinimas ir specialistų rengimo reikmių tenkinimas; teisinė aukštojo mokslo sistemos bazė; optimalaus studentų skaičiaus studijų užtikrinimas; studijų prieinamumas visų socialinių sluoksnių asmenims; visą gyvenimą trunkančių studijų sistemos palaikymas; išorinis studijų ir mokslinių tyrimų kokybės užtikrinimas ir kt.

Aukštųjų mokyklų siekiamybės:

Nustatyti strateginius tikslus, veiklos kryptis, struktūrą, darbuotojų darbo apmokėjimo ir priėmimo į darbą sistemą, studentų priėmimo tvarką, telkti išteklius ir disponuoti turtu; stabili aukštojo mokslo politika; tarptautinis pripažinimas, gebėjimas konkuruoti, visuomenės ir valdžios pasitikėjimas; profesionalūs ir tinkamai apmokami darbuotojai, tinkamai įrengtos auditorijos, laboratorijos, informaciniai ir kiti ištekliai.

Studentų siekiamybės:

Individualizuotos studijų programos, naujausios žinios ir technologijos, informacinis ir techninis aprūpinimas; profesionalūs dėstytojai; motyvuojanti aplinka; pakankamas socialinis aprūpinimas ir kt.

Darbdavių siekiamybės:

Geri studijų rezultatai; specialistų iniciatyva, grupinio darbo įgūdžiai, kalbų ir informacinių technologijų įgūdžiai, gebėjimas tobulėti; galimybė prisidėti prie studijų finansavimo, daryti poveikį studijų programų tobulinimui, teikti praktikos vietas, įtraukti studentus bei dėstytojus į mokslinius tyrimus ir kt.

Skirtingų socialinių grupių žmonės nevienodai vertina aukštojo mokslo reformą Lietuvoje, kiekvienas tam tikrus aukštojo mokslo aspektus vertina per savo veiklos srities, turimos informacijos ir gyvenimiškos patirties prizmę. Kiekvienas skirtingos socialinės grupės narys mano esąs pajėgus vertinti studijų kokybę, aukštojo mokslo valdymo subtilumus, mokslo finansavimą ir kt. Ši problema reikalauja gilesnio tyrimo.

Tyrimo tikslas – įvertinti skirtingų socialinių grupių nuomones apie aukštojo mokslo pertvarkos aspektus Lietuvoje, siekiant nustatyti bendras aukštojo mokslo problemas ir galimus sprendimo būdus.

Uždaviniai: Identifikuoti socialines grupes, dalyvaujančias aukštajame moksle; išsiaiškinti skirtingų socialinių grupių požiūrį į aukštojo mokslo Lietuvoje vertinimo kriterijus; suformuoti holistinį skirtingų socialinių grupių aukštojo mokslo vaizdą.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros analizė, aukštąjį mokslą reglamentuojančių dokumentų analizė, lyginamosios edukologijos tyrimas, anketinės apklausos metodas, tyrimo duomenų matematinė statistinė analizė atlikta kompiuterine programa SPSS 16.00.

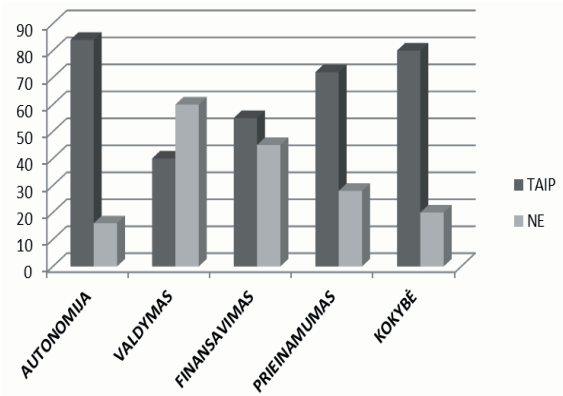
Tyrimo eiga. Išanalizavus įvairių autorių nuomonę, internetinius šaltinius apie aukštojo mokslo kaitą Lietuvoje, toliau buvo tiriamas įvairių socialinių grupių požiūris į aukštąjį mokslą. Buvo apklaustos penkios socialinės grupės, suinteresuotos aukštojo mokslo plėtra, t. y. akademinė bendruomenė, darbdaviai, studentai ir visuomenės atstovai. Apklausoje dalyvavo Mažeikių ir Šiaulių miestų darbdaviai (22) ir bendruomenės nariai (106), Šiaulių universiteto dėstytojai ir administracijos atstovai (15), Rietavo kolegijos (Mažeikių skyriaus) dėstytojai ir administracijos atstovai (8), studentai iš Šiaulių universiteto socialinių mokslų fakulteto, humanitarinio fakulteto ir socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto (98), Klaipėdos universiteto pedagogikos fakulteto (15), KTU ekonomikos ir vadybos fakulteto (12) ir Rietavo kolegijos (Mažeikių skyriaus) (32). Iš viso buvo apklausta 23 dėstytojai ir administracijos darbuotojai, 106 visuomenės atstovai, 22 darbdaviai, 157 studentai.

Tyrimo priemonės. Tyrimui naudotas autorės parengtas instrumentas. Klausimynai buvo parengti pagal darbui išsikeltus kriterijus: finansavimas, prieinamumas (stipendijos, mokesčiai už mokslą), valdymas, studijų kokybė ir autonomija. Atsakymų pateiktyje vartojami keturi galimi variantai: *tikrai taip, iš dalies taip, iš dalies ne, tikrai ne*.

Tyrimo imtis. Tiriamųjų skirtingų socialinių grupių atstovai buvo pasirinkti netikimybinio atsitiktiniu pasirinkimo būdu, taikant grupės formavimo „gniūžties“ principą (Kardelis, 2002). Tokia atranka patogi, lengviau respondentus rasti ir apklausti. Tyrime dalyvavo 308 respondentai. Tyrimui buvo parinktos keturios socialinės grupės – akademinė bendruomenė, darbdaviai, visuomenė ir studentai. Buvo parinkti skirtingo išsilavinimo, lyties ir amžiaus respondentai. Dauguma respondentų sudarė moterys, apklaustųjų amžius buvo įvairus, išskyrus studentų grupę. Respondentų išsilavinimas visose socialinėse grupėse buvo įvairus. Todėl galima teigti, kad apklausos rezultatai atspindi ne tik skirtingo amžiaus, bet ir skirtingo išsilavinimo žmonių nuomones.

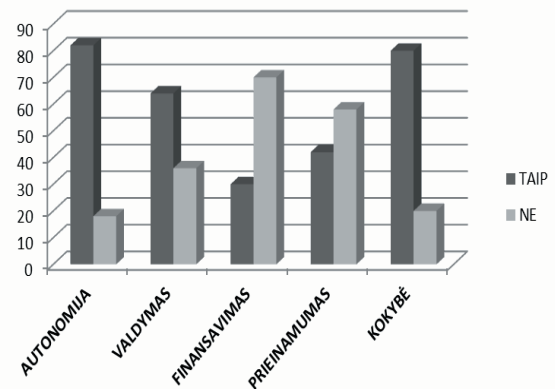
Tyrimo rezultatai

Akademinė bendruomenė palankiausiai vertina autonomiją ir mokslo kokybę. Mokslo finansavimo ir prieinamumo aspektu vyrauja esamai padėčiai palankus požiūris, nors yra ir skeptikų. Pats opiausias, kaip parodė apklausa, akademinė bendruomenei yra valdymo aspektas. Jis susilaukė daugiausia neigiamų vertinimų (1 pav.).

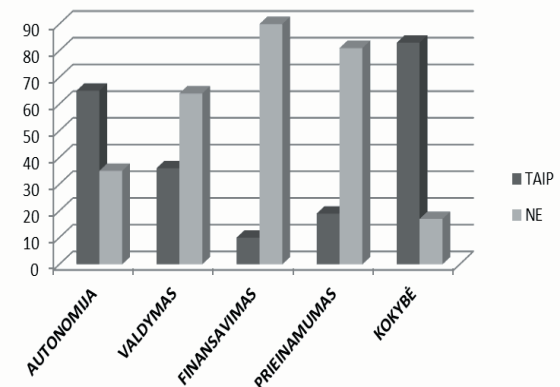
1 pav. Akademinės bendruomenės aukštojo mokslo vertinimas pagal pasirinktus kriterijus, procentais

Visuomenės atstovų dauguma teigiamai vertina aukštojo mokslo autonomiją ir kokybę. Tačiau yra ir nepritariančių šiandien vykdomai aukštojo mokslo valdymo politikai. Daugiausia abejonių visuomenei kelia aukštojo mokslo finansavimas ir prieinamumas (2 pav.).

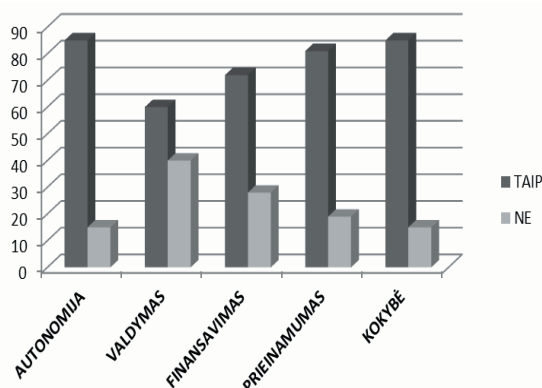
2 pav. Visuomenės aukštojo mokslo vertinimas pagal pasirinktus kriterijus, procentais

Darbdaviai iš visų grupių turi daugiausia pretenzijų aukštajam mokslui. Tik atsakymuose apie mokslo kokybę vyrauja teigiamos nuostatos. Darbdaviams daug abejonių kelia aukštojo mokslo valdymas ir autonomija. Finansavimu ir prieinamumu daugelis visai nepatenkinti (3 pav.).

3 pav. Darbdavių aukštojo mokslo vertinimas pagal pasirinktus kriterijus, procentais

Studentų nuomonė apie aukštąjį mokslą buvo pozityviausia. Autonomiją, prieinamumą ir kokybę jie vertino ypač palankiai. Šiek tiek abejonių sulaukė finansavimo ir valdymo klausimai, tačiau dauguma pritaria vykdomiems pokyčiams (4 pav.).

4 pav. Studentų aukštojo mokslo vertinimas pagal pasirinktus kriterijus, procentais

1 lentelė. Socialinių grupių teigiamas aukštojo mokslo vertinimas pagal kriterijus, procentais

Socialinės grupės	Valdymas	Autonomija	Finansavimas	Prieinamumas	Kokybė
Akademinė bendruomenė	40	84	55	72	80
Visuomenė	64	82	30	42	80
Darbdaviai	36	65	10	19	83
Studentai	60	85	72	81	85

Visos respondentų grupės atsakė, kad aukštųjų mokyklų atskaitomybė už veiklą yra tik formali. Apibendrinus aukštojo mokslo prieinamumą, galima teigti, kad socialinės grupės sutaria tik dviem klausimais, kad turi būti įvestas minimalus balas stojant į aukštąsias mokyklas ir kad mokestis už mokslą turi priklausyti nuo studento pažangumo. Studijų kokybę patenkinti dauguma respondentų.

Išvados

1. Kiekviena socialinė grupė suvokia tik tuos aukštojo mokslo aspektus, kurie yra jai aktualūs.
2. Akademinei bendruomenei opiausias yra aukštųjų mokyklų valdymas; visuomenės atstovai nepasitiki aukštojo mokslo finansavimo ir prieinamumo situacija; darbdaviai turi daugiausia pretenzijų aukštajam mokslui. Finansavimu ir prieinamumu daugelis visai nepatenkinti.
3. Studentai ypač palankiai vertina aukštojo mokslo autonomiją, prieinamumą ir kokybę.
4. Aukštuoju mokslu suinteresuotos socialinės grupės – valdžios institucijos, akademinė bendruomenė, visuomenės atstovai, darbdaviai ir studentai – turi labiau bendradarbiauti, kad suvoktų ne tik savo, bet ir kitų socialinių grupių siekius ir interesus aukštajame moksle.
5. Akademinė bendruomenė gali pasireikšti kaip ini-

ciatorė, skatinanti platesnį visuomenės švietimą,

atskleidžianti ne tik aukštojo mokslo problemas, bet ir pasiekimus šioje srityje, akcentuojanti naujoves, pasikeitimus ir ateities perspektyvas.

Apibendrinti rezultatai pateikti 1 lentelėje. Kaip parodė apklausos rezultatai, aukštojo mokslo problemomis mažiausiai suinteresuoti darbdavių atstovai. Galima teigti, kad juos mažiau domina pats aukštasis mokslas, nors jo valdyme jie norėtų dalyvauti. Opus visoms socialinėms grupėms buvo aukštųjų mokyklų finansavimo kriterijus. Nors daugelis pripažino, kad svarbiausia problema yra lėšų trūkumas, tačiau aktualūs liko valdymo ir lėšų paskirstymo aspektai. Tiriant aukštojo mokslo autonomijos aspektą, respondentai (nepriklausomai nuo socialinės grupės) mano, kad autonomijos universitetuose trūksta. Kaip parodė tyrimas, mažiausiai universitetų autonomija domisi darbdaviai. Ištyrus universiteto valdymo vertinimo rezultatus skirtingose socialinėse grupėse, matyti, kad darbdaviams universiteto valdymas mažiausiai aktualus. Visoms socialinėms grupėms aktualu dalyvauti universitetų valdyme. Respondentai domėjosi aukštojo mokslo valdymu.

Literatūra

1. Ambrasaitė N., Jucevičienė P., Kizienė D., Targamadzė V., 1996, Lietuvos švietimo sistema. Kn.: Jucevičienė P. (sud.) *Lyginamoji edukologija*. Kaunas: Technologija.
2. Andriuškevičiūtė J., Baryla A., Griniuvienė V. ir kt., 2000, *Aukštųjų mokyklų administratorių geros patirties vadovas*. Kaunas: KTU.
3. Antanavičius J., Guoga V. ir kt., 2000, *Lietuvos aukštojo mokslo finansavimas naujajame tūkstantmetyje*. Vilnius.
4. *Aukštojo mokslo raidos perspektyva*, 2007. [Žiūrėta 2009 10 15]. Prieiga per internetą: <www.smm.lt/naujienos/docs/pranesimas_s_vengrio_041124.doc>.
5. Barnett R., 1992, *Improving Higher Education: Total Quality Care*. London: SRHE / Open University Press.
6. Kardelis K., 2002, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: JUDEX leidykla.
7. Katiliūtė E., 2003, Aukštosios ir vidurinės mokyklos sanglauda švietimo politikos aspektu. *Socialiniai mokslai*. Nr. 1 (38). [Žiūrėta 2009-02-22]. Prieiga per internetą: <http://www.education.ktu.lt/žurnalą>.
8. *Lietuvos aukštasis mokslas*, 2002. Vilnius.

9. *Lietuvos aukštasis mokslas*, 1999. Baltoji knyga: ES PHARE programa „Lietuvos aukštojo mokslo reforma“. Vilnius.
10. *Lietuvos aukštojo mokslo finansavimas naujajame tūkstantmetyje*, 2000. Poleminė knyga. ES PHARE Programa „Aukštojo mokslo institucinė reforma“. Vilnius.
11. LR Aukštojo mokslo įstatymas, 2000. *Valstybės žinios*. Nr. 27–715.
12. *Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos 2003–2012*. Projektas. Švietimo gairės: Vilnius. [Žiūrėta 2009-02-21]. Prieiga per internetą: <www.smm.lt/strategija/docs/svietimo.gaires.pdf>.
13. Middlehurst R., 1995, Changing Leadership in Universities. (Schuller T. ed.). *The Changing University*. London: SRHE and Open University Press.
14. Projektas: „Lietuvos aukštojo mokslo (LAM) sistemos plėtra 2007–2012 m.: Konkurencingumas ir finansavimo modelis“ [Žiūrėta 2009-05-03]. Prieiga per internetą: <www.smm.lt/smt/docs/msvg/LAM_SANTRAUKA_pilna_260207.pdf>.
15. *Reforming higher education*, 2005. [Žiūrėta 2009-11-15]. Prieiga per internetą: <www.insidehighered.com/news/2005/10/03/fulbright>.
16. *Vilniaus universiteto teorinės fizikos ir astronomijos instituto 2005–2007-ųjų metų strateginis veiklos planas*. [Žiūrėta 2009 12 14]. Prieiga per internetą: <www.itpa.lt/files/tfai_planas_1a_form.pdf>.

ATTITUDE OF DIFFERENT SOCIAL GROUPS TOWARDS THE CHANGE IN HIGHER EDUCATION IN LITHUANIA

Jurgita Karkliuvienė, Vincas Laurutis

Summary

The national higher education system is a complex monolithic formation that consists of different interrelated elements such as the legal-statutory base of higher education, management of higher education institutions, structure of self-government of institutions, funding of education and research, aspects of access to studies, quality of studies, etc. Intense development of higher education in many countries all over the world has raised many problems often related to peculiarities of management of higher education, limited financial possibilities and lack of cooperation not only with business structures, but also with social partners. The research selected has been carried out in order to analyse the attitude of different social groups towards the higher education in Lithuania. Four social groups, more or less influencing the higher education, have been distinguished: academic society, representatives of the society, employers, and students. The results analysed support the hypothesis of the research that each social group perceives only those aspects of higher education that are relevant to it. The results of the research have shown that social dependence has influence on the opinion of respondents regarding the higher education. Therefore, it must be acknowledged that representatives of each social group have to make every endeavour in order to perceive the needs and objectives of members of other social groups regarding higher education. Only close cooperation will help representatives of all social groups to better perceive the broader context of higher education.

Keywords: higher education, Lithuania, attitude, quality of studies, social groups.

SKIRTINGŲ SOCIALINIŲ GRUPIŲ POŽIŪRIS Į AUKŠTOJO MOKSLO KAITĄ LIETUVOJE

Jurgita Karkliuvienė, Vincas Laurutis

Santrauka

Nacionalinė aukštojo mokslo sistema yra sudėtingas vienalytis darinys, susidedantis iš skirtingų, tačiau vienas su kitu susijusių elementų, tokių kaip aukštojo mokslo teisinė įstatyminė bazė, aukštųjų mokyklų institucijų valdymas, institucijų savivaldos struktūra, mokslo ir studijų finansavimas, mokslo prieinamumo aspektai, studijų kokybė ir kita. Daugelyje pasaulio šalių vykstanti intensyvi aukštojo mokslo plėtra iškelia nemažai problemų, kurios dažnai susijusios su aukštojo mokslo vadybos ypatybėmis, ribotomis finansinėmis galimybėmis, bendradarbiavimo stoka ne tik su verslo struktūromis, bet ir su socialiniais partneriais.

Pasirinktu tyrimu siekta ištirti skirtingų socialinių grupių požiūrį į aukštąjį mokslą Lietuvoje. Įvardytos keturios socialinės grupės, daugiau ar mažiau veikiančios aukštąjį mokslą: akademinė bendruomenė, visuomenės atstovai, darbdaviai ir studentai. Išanalizavus tyrimo rezultatus, galima patvirtinti hipotezę, kad kiekviena socialinė grupė suvokia tik tuos aukštojo mokslo aspektus, kurie yra jai aktualūs. Tyrimo rezultatai parodė, kad socialinė priklausomybė daro įtaką respondentų nuomonei apie aukštąjį mokslą. Todėl reikia pripažinti, kad kiekvienos socialinės grupės atstovai turi stengtis suprasti kitos socialinės grupės narių poreikius ir siekius aukštajame moksle. Tik visapusiškas bendradarbiavimas padės visų socialinių grupių atstovams suvokti platesnį aukštojo mokslo kontekstą.

[teikta 2011-02-25]